

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Қазақский национальный педагогический университет имени Абая Kazakh national pedagogical university after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**«Тарих және саяси-әлеуметтік ғылымдар» сериясы, Серия
«Исторические и социально-политические науки»,
Series «Historical and socio-political sciences»**

№1(60), 2019

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті ХАБАРШЫ «Тарих және саяси-әлеуметтік ғылымдар» сериясы, №1(60), 2019 Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір. 2000 ж. бастап шығады Бас редактор <i>т.ғ.д. Ғ.Қ. КЕНЖЕБАЕВ</i> Редакция алқасы: <i>т.ғ.д., проф. М.Қ. Койгелдиев</i> (бас ред. орынбасары), <i>т.ғ.к., доц. Р.Р. Оспанова,</i> <i>т.ғ.к., доц. Т.Т. Далаева,</i> (жауапты хатшылар), <i>т.ғ.д., проф. Х.М. Әбжанов,</i> <i>т.ғ.к., проф. Б.С. Жұмағұлов,</i> <i>PhD, проф. Вирджиния Мартин (АҚШ),</i> <i>PhD, проф. Клаудиа Чанг (АҚШ),</i> <i>т.ғ.д., проф. Қара Әбдіұзақ (Түркия),</i> <i>т.ғ.д., проф. О.Д. Осмонов</i> (Қырғыз Республикасы), <i>т.ғ.д., проф. В.М. Козьменко</i> (Ресей Федерациясы), <i>т.ғ.д., проф. Қ.Т. Жұмағұлов,</i> <i>проф. М.Майер (Германия),</i> <i>т.ғ.д., проф. К.Р. Несіпбаева,</i> <i>т.ғ.д., проф. А.Б. Соколов</i> (Ресей Федерациясы), <i>т.ғ.д. Томохико Уяма (Жапония),</i> <i>т.ғ.д., проф. Т.Ходжаоглы (Түркия)</i> © Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2019 Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10102 - Ж Басуға 29.03.2019 қол қойылды. Пішімі 60х84 1/8. Көлемі 66,875 е.б.т. Таралымы 300 дана. Тапсырыс 423. 050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13. Абай атындағы ҚазҰПУ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы	МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ C O N T E N T ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАРИХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ SOCIAL AND ECONOMIC HISTORY Абдурахманов Н.А., Купбаева Р.М. «Ақ жол» газетіндегі қоғамдық-саяси мәселелер..... 11 Abdurakhmanov N.A., Kupbaeva R.M. Socio-political issues in the newspaper "Ak zhol»..... Джумагалиева К.В., Аубакирова Х.А. Извозный промысел и участие казахов в транспортировке соли в XIX веке (на примере Западного Казахстана)..... 15 Dzhumagaliyeva K.V., Aubakirova H.A. The trade of izvoz and participation of kazakhs in transportation of salt in the XIX century (on the example of the Western Kazakhstan)..... Сайлан Б. Ауғанстан: 40-армияның жауынгерлік жолы..... 21 Bolat Sailan Afghanistan: 40 army battle road..... Казбекова А.Т. К вопросу о медико-санитарных условиях проживания спецпереселенцев-чеченцев Восточно-Казахстанской области..... 27 Kazbekova A.T. On the issue of medical and sanitary conditions of living of special immigrants of chechens of the East-Kazakhstan region..... Сайфулмаликова С.С., Есім Қ. Орынбор Неплюев кадет корпусы қазақ шәкірттерінің тағдырында (1825- 1867 жж.)..... 37 Saifulmalikova S.S., Esim K. Orenburg Neplyuevsk cadet corps in the kazakh students' life (1825-1867 years)..... Қасымова С.С. Қазақстанға күштеп қоныс аударылған корейлер..... 45 Kassimova S.S. Forcible departation of the koreans to Kazakhstan..... Булғынбаева А.К. XX ғасырдың 20-30 жылдары шаруаларды сайлау құқығынан айыру жөніндегі мемлекеттік саясат..... 51 Bolganbaeva A.K. State policies concerning the deprivation of the peasants' electoral rights in the 20s – 30s of the XX th century..... ЖАЛПЫ ТАРИХ ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ GENERAL HISTORY Nesipbayeva K.R. Revival of China as world power..... 58
--	--

Казахский национальный педагогический университет имени Абая ВЕСТНИК Серия «Исторические и социально-политические науки», №1(60), 2019 Выходит с 2000 года. Периодичность – 4 номера в год Главный редактор д.и.н. Г.К. КЕНЖЕБАЕВ Редакционная коллегия: д.и.н., проф. М.К. Койгелдиев, (зам. гл. редактора), к.и.н., доц. Р.Р. Оспанова, к.и.н., доц. Т.Т. Далаева, (ответ. секретари), д.и.н., проф. Х.М. Абжанов, к.и.н., проф. Б.С. Жумагулов, PhD, проф. Вирджиния Мартин (США), PhD, проф. Клаудиа Чанг (США), д.и.н., проф. Кара Абдиуакап (Турция), д.и.н., проф. О.Д. Осмонов (Кыргызская Республика), д.и.н., проф. В.М. Козьменко (Российская Федерация), д.и.н., проф. К.Т. Жумагулов, проф. М.Майер (Германия), д.и.н., проф. К.Р. Несипбаева, д.и.н., проф. А.Б. Соколов (Российская Федерация), д.и.н., Томохико Уяма (Япония), д.и.н., проф. Т.Ходжаоглы (Турция) © Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2019 Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10102-Ж Подписано в печать 29.03.2019. Формат 60х84 1/8. Объем 66,875 уч.-издл. Тираж 300 экз. Заказ 423. 050010, г. Алматы, пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая Издательство «Ұлағат» Казахского национального педагогического университета имени Абая	Несипбаева Қ.Р. Қытайдың ірі әлемдік мемлекет ретінде қайта жандануы Нұрлан О. Византия-Қарахан мәдени сұхбатындағы құндылықтар Nurlan O. Values of cultural dialogue Byzantia-Carchanids..... Идрышева Ж.Қ., Кульбаева А.Т. Батыс Еуропа елдеріндегі көші-қон үдерісі (XX ғ. екінші жартысы)..... Idrysheva Zh.K., Kulbayeva A.T. Migration processes in countries of Western europe (second half of the 20th century)..... Мырзабекова Р.С., Мырзабеков М.С. Танзимат дәуіріндегі Осман қоғамының әлеуметтік-саяси және мәдени өмірін «еуропашылдандыру» идеялары..... Myrzabekova R.S., Myrzabekov M.S. Ideas of europeanization in the socio-political and cultural life of the Ottoman society in the epoch of Tanzimat..... Abdikhalyk T.O. The people's republic of China's modern national policy Әбдіхалық Т. ҚХР-дың қазіргі заманғы ұлттық саясаты..... Кокебаева Г.К. Из истории создания Восточных легионов: предпосылки и статистика..... Kokebayeva G. K. From the history of creation of eastern legions: background and statistics..... Nursultanova L.N., Dyusekeeva M.M. Relations of Kazakhstan and Azerbaijan In the Caspian region..... Нұрсұлтанова Л.Н., Дюсекеева М.М. Каспий аймағындағы Қазақстан мен Азербайжан қатынастары... Джумадуллаева А.Н., Зұлпыхарова Э.У. XV-XVI ғ. Италиядағы мемлекеттердің дамуы..... Jumadullayeva A.N., Zulpyknarova E. XV-XVI centuries development of states in Italy..... САЯСИ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ТАРИХ ПОЛИТИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ POLITICAL AND SOCIAL HISTORY Акылбаева И.М. Конструкт казахской государственной идентичности: исторический поиск и инновации..... Akylbaeva I.M. The construct of the kazakh national identity: a historical search and innovation..... Абдукадыров Н.М., Жетпісбай С.Т. Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында Осман империясының Ирандағы саясаты..... Abdukadyrov N.M., Zhetpisbay S.T. Policy of the Ottoman Empire in Iran during the First world	63 68 76 82 89 97 102 106 113
---	---	--

УДК 11.25.40:
ГРНТИ 03.01.17

*Ж.Қ. Идрышева¹,
¹әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан,
idrysheva7@gmail.com*

*А.Т. Кульбаева²
²әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан,
kulbaevaa700@gmail.com*

БАТЫС ЕУРОПА ЕЛДЕРІНДЕГІ КӨШІ-ҚОН ҮДЕРІСІ (XX ғ. екінші жартысы)

Аңдатпа

Мақалада XX ғасырдың екінші жартысындағы Батыс Еуропадағы, ЕО көші-қон үдерісі мәселесі, оның ішінде кезеңдері, түрлері, сипаты қарастырылған. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Батыс Еуропаның өнеркәсіпті дамыған елдері иммиграция аудандарына айналды. Миграциялық үдерістердің дамуында үнемі маңызды рөл атқарушы экономикалық факторлармен қатар миграция бағыттарын анықтауда енді саяси факторлар маңыз ала бастайды. Ғылыми-техникалық төңкеріс халық қозғалысының күшеюіне, яғни миграцияның өзіндік жаңа түріне –жоғарғы дәрежеде мамандандырылған мамандарды өзіне тартуға әкелді. Еуропаға шетелдік жұмысшы күші ағылуының күшеюіне байланысты оңшыл және ультрарадикалды партиялар ықпалының өскенін көруге болады. Миграция әлеуметтік-экономикалық сипаттағы құбылыс. Өркениетті түрдегі миграция экономикалық жағынан тиімді болмақ. Егер, бұл үрдіске қатысушы азаматтар әлеуметтік жағынан берік қорғалса, онда ол екі жақты пайдалы болмақ. Иммиграция - қажетті, табиғи, заңды үдеріс.

Түйін сөздер: миграция, иммиграция, эмиграция, көші-қон үдерісі, Еуропа, Еуропалық Одақ

Идрисьева Ж.Қ.¹

*¹Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
idrysheva7@gmail.com*

Кульбаева А.Т.²

*²Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
kulbaevaa700@gmail.com*

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СТРАНАХ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ (вторая половина XX в.)

Аннотация

В данной статье рассмотрена проблема миграционных процессов в Западной Европе, странах ЕС во второй половине XX века, в том числе его этапы, типы и характер. После Второй мировой войны промышленно развитые страны Западной Европы стали зонами иммиграции. Наряду с экономическими факторами политические факторы в развитии миграционных процессов становятся все более значимыми. Научно-техническая революция привела к усилению народного движения - нового типа миграции, а именно к высокой степени привлечения специализированных специалистов. Поскольку поток иностранных рабочих в Европу увеличился, можно увидеть возрастание влияния правых и ультранационалистических партий. Миграция – это социально-экономическое явление. Цивилизованная миграция будет экономически выгодна. Если граждане, участвующие в процессе, социально защищены, это будет выгодно обеим сторонам. Иммиграция-необходимый, естественный, закономерный процесс

Ключевые слова: миграция, иммиграция, эмиграция, миграционный процесс, Европа, Европейский Союз

Idrysheva Zh.K.

*Al-Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan
idrysheva7@gmail.com*

Kulbayeva A.T.

*Al-Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan
kulbaevaa700@gmail.com*

MIGRATION PROCESSES IN COUNTRIES OF WESTERN EUROPE (second half of the 20th century)

The article considers the problem of the EU migration process in Western Europe in the second half of the 20th century, including its stages, types and character. After World War II, the industrialized countries of Western Europe became immigration zones. Along with economic factors, political factors in the development of migration processes are becoming increasingly important. The scientific and technological revolution led to the strengthening of the national movement – a new type of migration, namely, to a high degree of involvement of specialized specialists. As the flow of foreign workers to Europe has increased, one can see an increase in the influence of right-wing and ultranationalist parties. Migration is a socio-economic phenomenon. Civilized migration will be cost-effective. If the citizens participating in the process are socially protected, it will be beneficial to both parties. Immigration is a necessary, natural, logical process.

Keywords: migration, immigration, emigration, migration process, Western Europe, European Union

Қазіргі әлемде өз елінен заңды түрде кетуге – тұратын жерін ауыстыру құқы – барлық жерде дерлік фундаментальды адам құқықтарының бірі болып танылады. Адамдардың еркін қозғалысы тауар, қызмет көрсету, капиталдың еркін қозғалысымен бір қатарда қарастырылады. Миграция өзінің табиғи қозғалысымен қатар халықты өндірудің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Елдегі аймақтың әкімшілік шекаралары арқылы адамның тұрақты мекенін ауыстыруы деп анықтауға болады.

Американы жаулап ала бастаған кезден бастап Еуропа дәстүрлі эмиграция континенті болды. 1850-1960 жж. Батыс Еуропадан 1910 ж. оның халқының 18 пайызын құрайтын шамамен 55 млн. адам кетті. Алайда екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Батыс Еуропаның өнеркәсіпті дамыған елдері иммиграция аудандарына айналды. 80-ші жж. ортасында иммигранттар халықтың Швейцарияда-14.4% , Бельгияда- 9.1%, Францияда-8.1%, Швецияда – 7.8%, ГФР-де-7.1%, Ұлыбританияда – 7%, АҚШ-та – 6% құрады [1 – 6, С. 60.].

XX ғ.екінші жартысында Батыс Еуропадағы националистік феноменнің эволюциясы бірінші кезектегі бірнеше факторлардың әсерімен өтті. Солардың бірі – иммиграция болып табылады. 50-60-шы жж. ЕО мүше-мемлекеттер үшінші әлем елдерінен шыққандардың жаппай ағылуы социомәдени шок туғызды және бірінші кезекте мемлекетті құраушы этнос деңгейінде (француз, неміс, ағылшындар және т.б.) ұлттық реакцияны туғызды. Еуропалық емес иммигранттар өте осалдау келеді және осыдан келіп дәстүрлі – ұлттық агрессияның нысанына айналады. 90-жж. басына қарай ЕО елдеріндегі заңды иммигранттардың саны 17 млн. (Еуропалық Одақ халқының шамамен 5%) адамға жетті [2 - 137, 1992, ноябрь-декабрь, С. 13.]; иммиграция ұлттық белсенділік мотивациясының негізгі элементтерінің бірі болып қалып отыр: 1997ж. Еуропалық Одақ (орташа) халқының 85% елдерінде тұратын шетелдіктердің саны өте үлкен деп (оның 45% тым үлкен деп пайымдаған) санаған [3 - 135, 1997, №48, Р. 71].

Иммиграция - қажетті, табиғи, заңды процесс. Еуропадағы иммиграцияның мынадай кезеңделуін беруге болады: 50-ші – 60- шы жж. аяғы – еңбек иммиграциясына “мемлекеттік тапсырыс”; 60-шы жж. аяғы – 70-ші жж. аяғы – иммиграциялық контингентті қысқарту қадамы; 80-ші жж. – “тепектендік” саясаты; 90-шы жж. басы – иммиграциялық саясаттың “қаталдануы”; 90-шы жж. екінші жартысы – иммиграция болашақтың саясаты ретінде.

Батыс Еуропадағы өнеркәсіпті дамыған елдердегі шетелдік жұмысшылардың ұйымдастырылған уақытша жалдау жүйесі (СОВН-система организованного временного найма) қарастырылуы көлемді күрделілігімен ерекшеленеді және өзіндік белгілері бар: біріншіден, барлық өнеркәсіпті дамыған елдер түрлі типтегі миграцияға тап болды («гастарбайтер», отарлардан келген шетелдік жұмысшылар, өнеркәсіпті дамыған елдерден келген мамандандырылған шетел жұмысшылары, босқындар); екіншіден, барлық елдер ерте ме кеш пе уақытша контрактацияны басынан өткізді; үшіншіден, барлық өнеркәсіпті дамыған елдер шетелдік жұмысшылардың елге енуіне тыйым салу сатысынан да шамамен бір мезгілде өтті (негізінен 1973 ж. мұнай дағдарысынан кейін және одан кейінгі төмендеуде); төртіншіден, бірде бір өнеркәсіпті дамыған елдер – реципиент шетелдік жұмысшылар уақытша шетелдік жұмысшылар сол елдің тұрақты тұрғыны болып қалатынын күтпеген еді. Оның үстіне сол елдегі билік пен кәсіпкерлер уақытша жұмысшы күшінің икемді қайнар көзіне мүдделі болды.

ЕЭҚ құрылғаны туралы Рим келісім-шартының 48-51 баптарында Қоғамдастықтың барлық еңбекшілері еңбекке құқылы және ЕЭҚ-ға мүше-елдердің кез-келгенінде бола алатындығы, еңбекшілерді ұлттық белгісіне қарай, жұмыспен қамтамасыз етуде және әлеуметтік қамсыздандыруда қандай да бір болмасын кемсітушілікті жою қарастырылған [4 - 111, С.132-133.]. ЕЭҚ министрлер кеңесінің 28-ші сессиясында (1960 жылдың басы) ортақ нарық шеңберінде жұмысшы күшінің еркін қозғалысын енгізу туралы айтылады.

Бірінші кезеңде (1961 жылдың мамырынан 1964 жылдың сәуіріне дейін) қозғалыстың жекелеген еркіндігі қарастырылады. ЕЭҚ мүше-мемлекеттер азаматтары Қауымдастықтың белгілі бір еліне жұмыс берілгені туралы құжаттың негізінде визасыз шыға алды, алайда осы аталған кезеңде жергілікті жұмысшылардың басымдылығы сақталынды. Еңбекші-мигранттар келген елінде тек 3 жыл еңбек еткеннен кейін ғана мамандығын өзгерте алды, ал жергілікті жұмысшылардың негізінде кез-келген жұмысқа тұруы тек 4 жыл өткеннен кейін ғана мүмкін болды. Олар кәсіпорынның басшылық органдарына сайлануға және кәсіподақ қызметін атқаруға құқылы болмады.

Екінші кезеңде (1964 жылдың мамырынан – 1968 жылдың шілдесіне дейін) жергілікті жұмысшылардың Қоғамдастық елдерінен келген иммигранттардың алдындағы артықшылықтары негізінен жойылды. Шетелдік жұмысшылар жағдайларының құқықтық аспектілері де біршама жақсарды десе болады. Вакансия жөніндегі ақпараттар бірінші орынға қойылуы туралы Ереже енгізілді (иммиграция елі Қоғамдастықтың басқа мүшелерін құлақтандырғаннан соң тек 15 күннен кейін ғана «3-ші» мемлекетке ақпарат беру). Бұрынғы фронтальерлер мен маусымдық жұмысшыларға да таралды.

Үшінші кезеңде (1968 жылдың шілде – қазан) ЕЭҚ елдерінің еңбекші мигранттары жалдану, жалақы және еңбек жағдайларына қатысты жергілікті жұмысшылар құқықтарымен теңестірілді. Бұдан басқа олар ЕЭҚ министрлер кеңесінің қаулысына сай кәсіподақтарға қатысу, салықтық жеңілдіктер және әлеуметтік қамтамасыз ету, оқу мен біліктілігін жетілдіру, иммиграция еліне жанұя мүшелерін бірге алып келу, баспанаға ие болу құқықтарын алды. ЕЭҚ-ның бір елінен екінші еліне қоныс аударуы үшін (кем дегенде 5 жылға) сол елде тұруына рұқсат етілген құжаты болса болғаны.

Шетелдік жұмысшылардың келуінің бірінші толқыны 50-ші жылдарға келеді, яғни Батыс Еуропадағы миграцияның жағымда сальдосы 500 мың адам болады. Екінші толқын кезеңінде (1964-1983) аймақтағы сальдо 2.32 млн. адамды құрайды. Бұл кезеңдегі шетелдік жұмысшылар ағымы Франция халқының 37% және ГФР халқының 90% өсуін қамтамасыз етті. Мысалға, көп дайындықтан кейін 1955 жылы желтоқсанда ГФР Италиямен итальян жұмысшы күшін пайдалану туралы келісімге қол қояды. 1960 ж. бұндай келісімдер Испания және Грециямен, 1961 ж.Түркиямен, 1964 ж.Португалиямен, 1968 ж.Югославиямен жасалды [5 - 4, С. 79.].

ГФР,Франция,Нидерланды және Бельгия елдері дағдарыс жағдайында шетелдік жұмысшылардың отандарына өз еріктерімен қайтуына қолдау көрсетті. Австрия,Швейцария және ГФР елдері үкіметтері шетелдік жұмысшылар жалдау бойынша қысқа мерзімдік контрактілеріне бақылау орнатты.

Соғыстан кейінгі онжылдықтарда халық көші-қонының сипаты біршама өзгерді. Миграциялық үрдістердің дамуында үнемі маңызды рөл атқарушы экономикалық факторлармен қатар миграция бағыттарын анықтауда енді саяси факторлар маңыз ала бастайды (жаңа мемлекеттердің құрылуы, шекаралардың өзгеруі,ұлт-азаттық күрес, түрлі елдердегі саяси-экономикалық өзгерістер және т.б.). Кейде миграция ұлттық және діни мотивтермен байланысты. Халық миграциясы екінші дүние жүзілік соғыс кезінде кең көлемге ие болды. Жаппай қоныс аудару ұйымдастырылмаған қашумен және соғыс болып жатқан аудандардан бейбіт тұрғындардың эвакуациясын ұйымдастырумен байланыстырады. Соғыстан кейінгі жылдары осы қоныс аударушылардың басым бөлігі өздерінің бұрынғы қоныстарына қайта оралды. Сонымен қатар әскери тұтқындардың, фашистік оккупацияға уақытша ұшыраған аудандардан гитлершілердің күшпен әкеткен адамдарының басым бөлігі отандарына қайтып оралады. Батыс Еуропада тек қоныс аударушы топтар ғана қалды (негізінен Шығыс Еуропа елдерінен), кейіннен көпшілігі АҚШ,Австралия, Канадаға және т.б. еуропаық емес елдерге (Еуропада негізінен Ұлыбритания,Франция,Бельгия және ГФР 200 мың адам қоныс аударушы немесе олардың жалпы санының шамамен 15%) қоныс аударды.

Фашистік Германияның жеңілісінен кейін Польша мен Чехословакиядан 10 млн. дерлік немістер ГДР мен ГФР және Батыс Берлинге қоныс аударуы ұйымдастырылды. Осыған сәйкес немістер босатқан аудандарда шамамен 5 млн. поляктар мен 2.3 млн. чехтар қоныс тепті [6 - 96, С. 46-47.].

Бірінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі жылдары қоныс аударушылар үшін тартымды – АҚШ,Канада,Австралия, Жаңа Зеландия, Оңүстік Американың кейбір елдерінде иммиграцияны шектейтін заңдық шаралар қабылдана бастайды. Мысалы, шетелдік Еуропадан 1921-1930 жж. 5.9 млн.адам, 1931-1939 жж.тек 1.2 млн.адам, ал екінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі жылдары 11 млн.дерлік адам эмиграцияланады. Еуропалық мигранттардың негізгі бөлігі Америка елдеріне қарай бағыт алды: 1946-1982 жж. АҚШ-қа 3.3млн.(негізінен ГФР,Ұлыбритания,Италиядан), Канадаға-2 млн.адам (Ұлыбритания, Италия, ГФР, Нидерланды), Аргентинаға-1 млн.(Италия, Испаниядан), Бразилияға-800 мың (Португалия, Испания, Италия), Венесуэлаға-500 мың (Италия, Испаниядан).Сонымен қатар Еуропадан басым көпшіліктің Австарлияға (1946-1982 жж.-1.7 млн. – негізінен Ұлыбритания, Италия, ГФР-дан) және Жаңа Зеландияға (260 мың) қоныс аударды [7 - 139, С. 48.].

БатысҮндістаннан негрлер мен мулаттардың (басым бөлігі Ямайкадан) және Батыс Африка негрлері, сонымен бірге Ұлыбританияға бұрынғы ағылшын отарларынан үндістер мен басқа да топтардың, солтүстік Африка елдерінен арабтардың Францияға, Ұлыбритания, Нидерланды және ГФР тұрғындарының Оңтүстік Африка Республикасына, жапон, қытай, индонезия, филиппиндіктер және басқа да Азия елдерінен шыққандар АҚШ-қа ағылуы белгілі бір көлемде маңыз алды.

Сонымен қатар соғыстан кейінгі жылдардағы саяси өзгерістер Еуропаның кейбір елдеріне кеткеннен гөрі мигранттар көбірек келді. Мысалы, бұрынғы отарлық иеліктерден ағылшындардың (Үндістан,Пәкістан және басқа да елдерден), голландықтардың (Индонезиядан), француздардың (Алжир мен Мароккодан), итальяндықтардың (Эфиопия,Ливия және Африканың басқа да елдерінен),

португалдықтардың (Ангола, Мозамбик, Гвинея-Бисаудан) басым бөлігі өз отандарына қайтып оралды.

Жалпы алғанда 80-ші жж. Нидерландыда 560 мың иммигрант, яғни жалпы халық (14 млн.) санының 4% құрайды. Олардың: 200 000 – Суринамдіктер, 150 000 – Түркиядан, 110 000 – Марокко, 40 000 – Антиль аралдарынан, 40 000 – Индонезиядан, қалғандары – Италия, Тунис, Греция (әр елден 20 мыңға жетер-жетпес) және басқа елдерден келгендер. Ұлттық азшылықтар үлесі қалаларда көбірек. Мысалы: Амстердамда-20%, Роттердам және Гаагада-12%. Суринам мен Антиль аралдарынан шыққандарды Нидерланд ұлттық азшылықтары тізімінен шығарып тастау қате пікір дегенді айтады [8 - 8, С. 93-94.].

Ғылыми-техникалық төңкеріс халық қозғалысының күшеюіне, яғни миграцияның өзіндік жаңа түріне – жоғарғы дәрежеде мамандандырылған мамандарды өзіне тартуға (негізінен АҚШ-қа) әкелді.

Соғыстан кейінгі жылдары ішкі континенталдық және ішкі мемлекеттік миграцияның бірден өсуі байқалды. ГФР, Франция, Бельгия, Швейцария иммиграция елдері болды. Мұнда қоныс аударушы мамандандырылмаған жұмысшылардың саны әр жылдары 10-14 млн. жетіп отырды. Бұл жұмысшылар экономикасы төмен дамыған және оның үстіне әлдеқайда жоғары табиғи өсімімен ерекшеленетін Оңтүстік Еуропа-Италия, Греция, Югославия, Испания, Португалия, сонымен бірге Түркия елдерінен келгендер. Мысалы, Француз зерттеушісі М.Трибала ГФР-дегі шетелдіктер иммиграциясының дамуын қарастыра келе оның кезеңдерін және ерекшеліктерін: 1) 60-шы жж. бірінші жартысы иммигранттардың ішінде итальяндықтардың, 2) 70-ші жж. - ЮСФР (СФРЮ) жұмысшыларының, 3) 80-ші жж. басы (максималды деңгейі-1980ж.) - түріктердің үлес салмағының басым болуы деп атап көрсетеді [9 - 5, С. 90.].

Батыс Еуропа елдеріндегі иммигранттар әлдеқайда төмен жалақы төленетін, құқықтары шектелген еңбекшілердің бөлігі болып табылады. Жақсы табыс іздеп келгендердің көпшілігі бірнеше жылдардан кейін өз отандарына оралады. 60-70-ші жж. Батыс Еуропаға күніне 1 млн. дейін жұмысшылар келіп жатты [10 – 129, С. 4.]. Францияда 1972 жылы шетелдік жұмысшылар саны – 1,6 млн., яғни барлық жалдамалы жұмысшы күшінің 10 пайызын құрады. Ал 1974 жылы оның саны – 2.5 млн., үлесі 18 пайызға өсті. 1968 жылы құрылыста және қоғамдық жұмыстарға 504 мың жұмысшылар, яғни 37,8 пайызы таратылды. 1975 жылдың ортасында ГФР-дегі «гастербайтерлердің» («қонақ жұмысшылар») саны 2,5 млн. жетті, елдің барлық жалдамалы жұмысшы күшінің 9,4 пайызын құрады. Жұмысшы-иммигранттар мұнда негізінен металлургия, тоқыма, химия, тамақ өнеркәсібі және құрылыс салаларында орналасты [11 – 166, С. 9.]. Франциядағы 1984 жылғы 17 шілдедегі иммигранттар жағдайын реттеуші заң ұлтына, шыққан еліне және еуропалық елдердегі еңбекшілер үшін салдарларына да қарамастан шетелдік жұмысшыларға жалпы тұрақтылық режимін береді. Сонымен қатар Франция, ЕО жұмысшыларын және 2 млн. шетелдік жұмысшыларды жұмыспен қамтамасыз етудегі елдің жұмыспен қамту потенциалын қарастырды [12 – 171, С. 75.].

1975 жылы желтоқсанда Ұлыбритания мен Германия үкіметтерінің бастамасымен құрамында мүше-мемлекеттердің ішкі істер министрлері бар үкімет аралық ТРЕВИ (TREVI group) құрылады. ТРЕВИ-дің толық атауы «халықаралық терроризм, радикализм, экстермизм, күштеу. (terrorism, radikalisme, extremism, violence internationale)». Бұл топ алғашында халықаралық құқық нормаларына сүйене отырып лаңкестікке қарсылық көрсетумен айналысты, кейіннен оның қызметі кеңейіп иммиграцияны, виза саясатын, шекаралық бақылауды реттеуге, есірткінің таралуына қарсылық көрсетуге дейін таралды.

Біртұтас Еуропалық Актінің ішкі шекаралардың алынуын жариялаушы 13-ші бабына қосымша екі декларация жасалынған. Құжатта ЕО мүше-мемлекеттер Қауымдастық территориясына үшінші елден келгендердің қозғалысы, болатын уақытына, сонымен қатар лаңкестік, қылмыс және есірткі таратумен күрес мәселелерінде ЕО институттарының араласуынсыз үкімет аралық негізде ынтымақтасатындықтарын куәләндіреді. Қауымдастық құзырынан тыс формальды емес құрылымдардың құрылуын осымен түсіндіруге болады, мысалы, жоғарыда аталған ТРЕВИ, 1986 ж. қазанда Лондонда ЕО мүше-мемлекеттердің ішкі істер министрлерінің кездесуінде құрылған иммиграция бойынша арнайы топ.

Иммиграциялық мәселелермен айналысатын топтардың құрылуы иммиграциялық толқындар ағымының өсуін реттеу және жаңа ұлттық азшылықтарды құрып үлгерген ЕО мемлекеттерінде заңды түрде тұрып жатқан иммигранттарды интерграциялау қажеттілігінен туындаған еді. ЕО халқының құрамы туралы мәліметтерге қарайтын болсақ, 90-шы жылдардың аяғына қарай ЕО халқы, сонымен бірге ЕО мүше-мемлекеттердің басым бөлігі көбінесе табиғи өсім арқылы иммигранттардың есебінен

өскен. Табиғи құлдырау жағдайында бірқатар елдер (Германия, Италия, Швеция) тек иммигранттар есебінен ғана өскен.

90-шы жж. басына қарай ЕО барлық елі дерлік (Ирландиядан басқа) өзіне иммигранттар қабылдады, атап айтқанда 1989 жылдан бастап мұнда 2 млн. адам келді. Ең өте үлкен ағым Германияның еншісіне тиді, оның ішінде негізінен этникалық мигранттар және саяси баспанаға үміт артқандар болды. Бұл мәселені либералды герман заң шығаруы 1993 жылдың ортасына қарай қатаңдатты. 1991 ж. ЕО 13 млн. жуық шетелдіктер тіркелді. [13 – 47, С. 194.]. Жалпы Германия (7,3 млн) 2003 жылғы мәліметтер бойынша Канада, Австралия және Жаңа Зеландия сияқты иммиграцияның классикалық елдерін артқа тастап иммигранттардың саны жағынан АҚШ (занды иммигранттар саны 3,5 млн.) пен Ресейден (13,3 млн.) кейінгі үшінші орынды иеленді және қозғалыс және қоныс тебу еркіндігі Германияның Ата заңының 11-ші бабымен кепілдендірілген, ал 23-ші бабында: Біріккен Еуропа мақсаттарын іске асыруда ФРГ Еуропалық Одақ дамуына қатысады және Германия шеңберінде тек немістер ғана емес алдағы кеңею толқынын қоса есептегендегі барлық ЕО азаматтары қозғалыс еркіндігіне ие деп көрсетілген. Сонымен қатар, Германияда шетелдіктердің келуі мен кетуін реттейтін көптеген ережелер мен актілер іске қосылған [14 - 87, С. 64.]

70-ші жылдары Батыс еуропалық мемлекеттердің көпшілігінде саяси баспана беру сирек кездесетін. Енді осы мемлекеттердің үкіметтері осы салада белгілі бір шектеулердің болмауын қалады. Сонымен, 80-ші жылдары жағдай мүлде өзгерді: 1989-1992 жылдар аралығында ЕО 570 мың өтініш алған 1992 жылға келді. Осыдан кейін барып олардың саны азая бастады. Германияда саяси босқындарды қабылдау тәртібін қатаңдатқаннан кейін, олардың ағымы 1960-1975 жылдары шетелдік жұмысшы күшін пайдаланушылар тізімін басқарған, ЕО әлдеқайда дамыған елдері Нидерланды, Ұлыбритания және Францияға қарай бағытталды. Нақ осы жәйт іс жүзінде иммиграцияның экономикалық себептерінің тоқтағанынан саяси иммигранттардың елді таңдауын түсіндіреді. Сонымен бірге, босқындардың белгілі бір мөлшерін қабылдауға Бельгия мен Данияда мәжбүр болып отыр.

Конвенция мәтіні үшін негіз болған екі маңызды құжаттардың – саяси баспана беру туралы өтініштерді қарауға жауапты мемлекеттерді анықтайтын (1990 ж. Дублин конвенциясы) және сыртқы шекараны кесіп өтудің тәртібі туралы Конвенция, яғни 1989 жылы жасалған «Пальма Бағдарламасы» (бағдарлама авторының аты бойынша). Дублин конвенциясы бойынша саяси баспана сұрағандар тек Еуропалық Одақ мемлекеттерінің біріне ғана өтініш беру құқығын алды, яғни бұл олардың санын шектеу үшін жасалған. Өтініш қабылдаған мемлекет оны қарауға міндеттеме алды. Дублин Конвенциясы саяси баспана беру саласындағы саясатты үйлестіру қажеттілігінен туындағанымен, іс жүзінде күшіне енгеннен кейін қолдануға келгенде іске жарамдылығы шамалы болды. Ратификация процесі жеті жылға созылды, Конвенция тек 1997 жылдың 1 қыркүйегінен бастап жұмыс жасай бастады.

Коммунитарлық деңгейде иммиграциялық саясаттың бірқатар аспектілерін жасауда күштерді біріктірудің ниеті 1998 ж. Страсбургте өткен ЕО саммиті барысында көрініс берді. ЕО туралы Германия, Нидерланды және Италия тараптарынан жасалды. Ұлыбритания бұл салада ұлттық суверенитеттің сақталуын талап етті.

Еуропаға шетелдік жұмысшы күші ағылуының күшеюіне байланысты оңшыл және ультралибералды партиялар ықпалының өскенін көруге болады. Мысалы, Франциядағы президент сайлауының нәтижелері, сонымен қатар Голландиядағы парламент сайлауындағы оңшыл күштердің жеңісін келтіруге болады. Еуропа елдері үшін шетел жұмысшы күшінің иммиграциясы мәселесі жаңа мәселе емес. Соғыстан кейінгі жылдар алғашында еуропалық қоғамның естілер естілмес, ал кейіннен әлдеқайда ашық қарсылығын білдіретін шетелдік жұмысшы күшінің ағылуымен сипатталады. Өткен кезеңдермен салыстырғанда қазіргі жұмысшы күшінің ағылуы өзінің темпі, саны және сапасымен ерекшеленеді.

Бұрынғы кездері иммиграция ішкі еуропалық сипатта болған еді, яғни Франция және Германия сияқты Еуропаның түрлі елдеріне отандарында өмір сүру деңгейі төмен, жоғары жұмыссыздық дәрежесі бар португал, испан, гректер жасырын түрде (заңсыз) еніп, қоныстануға тырысты. Одан кейін еуропалық мемлекеттердің бірқатарына жұмыс пен көлемді жалақы іздеген латин-американдықтар ұмтылды. Отарлар тұрғындарына келсек олар отарлар болған кезде де және деколонизация үрдісінен кейін де метрополияға емін-еркін шыға алды. Мұның барлығы ескі иммиграция құрылысын құрайды. Еуропа елдеріне мұсылман елдерінен жұмысшы күштерінің ағылуы жаңа құбылыс болып табылады. Бұл өз кезегінде мүлде жаңа мәселелер туғызады. Еуропалық

Одақ ашық қоғам тұжырымдамасын басшылыққа алғандықтан жақсы өмір іздеген мұсылман елдерінен шыққандар осында қарай ағылды. Еуропалық Одақ елдерінде мұсылман елдерінен шыққандардың көбеюіне байланысты жер шарының осы аймағына исламның таралуы кеңейді. Еуроислам деген мүлде жаңа ұғым пайда болады. Ислам фундаментализмі канондарынан тазартылған еуроисламның мақсаты – еуропалықтарды ислам өркениетінің мазмұнымен таныстыру. Осындай ұғымдағы еуроислам исламға өтуді немесе исламды уағыздау дегенді білдірмейді. ЕО мұсылман елдерінен келетіндер санын азайтуға тырысуда.

Соғыстан кейінгі жылдарда Еуропа өзінің экономикасын қайта қалпына келтіру үшін қарапайым жұмысшы күшіне мұқтаж болған еді. Ал қазірде басқа уақыт, басқа талаптар. Техникалық революцияға байланысты қазіргі Еуропа жоғарғы дәрежедегі мамандарды қажетсінеді. Оның үстіне Еуропалық Одақтың Орталық және Шығыс Еуропа елдері есебінен кеңеюіне (2004 жылдан бастап) байланысты Еуропалық Одақ үшін «ақ иммиграция» мәселесі туындады, яғни Батыс Еуропаға жаңа елдерден жақсы өмір іздегендердің ағылуы. Әрине, Батыс Еуропаның халқы «ақ иммиграцияға» қарсылығын білдірмейді. Өйткені бұл мүлде басқа сипаттағы және басқа сападағы иммиграция.

Өнеркәсіпті дамыған мемлекеттердің көпшілігі құрылымдық жұмыссыздықтан және оның үстіне шетел жұмысшыларының арасында жаппай жұмыссыздықтың орын алуынан зардап шегуде. Сонымен бірге халық шаруашылығында шетелдіктер санының көбеюі барлық жерде байқалады. Жергілікті тұрғындар бұны басқаша бағалайды: елде болған кездегі шығындар жергілікті халықтың мойнына түскендіктен еңбек нарығында иммигранттардың интеграцияланбауы сынға алынуда. Егер иммигранттар еңбек нарығына интеграцияланып жатса да, оларды бәсекелес ретінде қабылдайды. Бүкіл әлемде мамандандырылған және жоғары мамандандырылған жұмыс күші миграциясы өсуде. Потенциалды мигранттардың көпшілігі жоғары білімді және жұмысшылардың шәкірттері мен мамандандырылған жұмысшылар мен техниктерге бәсекеге түсуі мүмкін [2 - 137. Апрель, 14, 1999, С.14.].

XX ғ. 80-ші жж. соңы — 90-шы жж. басы Батыс пен Шығыс өзара қарым-қатынасындағы жаңа қадамдармен және шекаралардың ашылуымен өмірге жаңа үлкен миграциялық ағылуды әкелген Орталық және Оңтүстік-Шығыс Еуропа мемлекеттеріндегі түпкілікті саяси және экономикалық өзгерістермен сипатталады. 1990 жылы өз елінен 1,3 млн. адам кетті, яғни Еуропа екінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі адамдар қозғалысының ең көлемдісіне куә болды [15 - 56, С. 65.].

Сонымен миграция мәселесі ЕО үшін өткір проблема болуда. Күрделі иммиграция мәселесінің табысты шешілуі ЕО экономикасына қомақты дивиденд әкелмек: бүгінде Батыс Еуропаның табиғи қартаюының салдарынан жұмыс істеушілер мен зейнеткерлер ара-салмағында алшақтық басым.

Кеңістік, уақыт және шекаралар маңызының жойылуы ғаламдық деревняның құрылуына мүмкін ықпалдастық ететін шығар, бірақ барлық адамдарға оның азаматы болуына кепілдік бермейді. Бұл тұрғыда әлемдік кәсіптік элита шекара асудан қиындықтар көрмейді, ал миллиондаған адамдар үшін бұл алынбас қамалмен тең.

Өркениетті түрдегі миграция экономикалық жағынан тиімді болмақ. Егер, оның үстіне бұл үрдіске қатысушы азаматтар әлеуметтік жағынан берік қорғалса, онда ол екі жақты пайдалы болмақ. Бұдан миграцияның әлеуметтік-экономикалық сипаттағы құбылыс екеніне көз жеткізуге болады. Оны тиімді реттеу - мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік стратегиясының бөлігі. Сондықтан бұл проблеманы тек экономикалық емес, сонымен бірге белгілі бір себептермен Отанынан тысқары жерде қалған азаматтардың мүдделері мен құқықтарын қорғайтын әлеуметтік шаралар арқылы шешу қажет.

Еуропаның қартаюына байланысты жұмысшы күшінің келуіне мұқтаж. Еуроодақ халқының орта жасы - 38, 2025 жылы – 45, 8 болса, 2050 жылы – 48,5, ал американдықтардың орта жасы – 35,5, 2050 жылы тек бір пунктке ғана көтеріледі екен. Егер әлем халқы тез қартайса, Еуропа тұрғындары өте тез қартайды. Иммиграция Еуропалық Одақтың этникалық бейнесіне үлкен әсер етеді.

Осыдан келіп, Еуропалық Одақ елдері заңды иммиграцияға бағытталған шаралар қабылдады. Иммигранттардың белгілі бір бөлігінің ағылуы этникалық мәселені өткірлете түсті. Қазіргі кезде миграция мәселесі Еуропалық Одақ және оның жеке мүше-мемлекеттерінің жағымсыз салдарларын жөндеуге ұмтылумен сипатталатын ғаламдық сипат алуда. XX ғ. 50-60-шы жж. тоғысында басталған Еуропалық Одақтың үшінші әлем елдерінен жаппай ағылуы бүгінгі күнде де жалғасын табуда. Иммигранттар үшін оларды тартушы негізгі орталықтар Еуропалық Одақтың жайлы елдері – Германия, Ұлыбритания, Франция, Дания, Швеция. Дамыған елдерге иммигранттар ағылуының

күшеюінің басты себебі осы мемлекеттердің әлеуметтік тартымдылығы, сонымен қатар әлеуметтік өлшемге ерекше көңіл бөлетін Еуроодақтың саяси және экономикалық тұрақтылығы болып қалуда.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Терборн Г. Миграции населения и Западная Европа: старый мир становится новым//Социально-экономические проблемы международной миграции рабочей силы. Реферативный сборник.-М.,1988.– С.96-105.
2. Иммиграционная волна // Европа 1992, ноябрь-декабрь, – С. 13.
3. Eurobarometer. Public opinion in the EU. – Luxemburg,1997-2003
4. Договор об учреждении Европейского экономического сообщества //Договоры об учреждении европейских Сообществ-М: Международная группа «Право»,1994-Т.1.– С.392.
5. Эльснер Л. Иностранцы рабочие и иммиграционная политика в ФРГ (1955-1988)//Миграции и мигранты в мире капитала: исторические судьбы и современное положение. Сборник научных трудов. – Киев, 1990. – С. 78-90.
6. Сапанов С.Ж. Права человека и проблема вступления новых членов в ЕС//Европейская интеграция и права человека – Алматы,1998. – С.82-86.
7. Брук С.И. Население мира. Этнодемографический справочник – М,1986.– С. 828.
8. Зоест А. Иммиграция в Нидерланды //Социально-экономические проблемы международной миграции рабочей силы. Реферативный сборник.– М., 1988.– С. 106-115.
9. Трибала М. Миграция иностранцев в ФРГ//Социально-экономические проблемы международной миграции рабочей силы. Реферативный сборник.-М.,1988. -С. 90-95.
10. Токаев К.К. Преодоление. Дипломатические очерки. – Алматы, 2003. – С.656.
11. Пришлые трудящиеся и интернационализация рабочей силы//Национальные меньшинства и иммигранты в современном капиталистическом мире. – Киев,1984 – С.188.
- 12.Моттин Ж. Иммигранты и занятость //Социально-экономические проблемы международной миграции рабочей силы. Реферативный сборник. – М., 1988. С. 68-79.
13. Быховский С. Расширение ЕС на Восток//ЕС на пороге XXI века: выбор стратегии развития./Под ред. Ю.А. Борко и О.В. Буториной. – М.: Эдиториал УРСС, 2001.– С. 298-322.
- 14.Губайдуллина М.Ш. Расширение ЕСи проблемы миграции на современном этапе (прогностический анализ)//Расширение ЕС: перспективы и реалии.– Алматы,2003. – С.20-27.
15. Гольдин Г.Г. Современная иммиграционная политика западных государств.– М.: «Интердиалект», 1998.– С.180.